

Вагомий внесок у дослідження сакрального залишає, однак, безліч векторів, які потребують подальших розробок. Зокрема, недостатньо висвітлено залишається спорідненість міфу й сакрального, які є приборкувачами хаосу. Саме міф, на нашу думку, є первісною спробою систематизації буття, пояснення виходу з безладу та утворення речей.

Показати, що сам міф є виходом за дійсність та розгортається в певній структурі. Зробити висновок про те, що оскільки структура свідчить про подолання хаосу, то й міф організовує простір. Крім того, він підпорядковує собі відмінності соціуму. Дослідити міф як об'єкт класи фікації, що сам структурується під певними рубриками. Визначити спільні риси міфу й сакрального, які поєднуються намаганням подолання хаосу та структуралізації Всесвіту.

Вже на рівні міфологічної свідомості виникає уявлення про всезагальну дозволеність та відсутність заборон, що можна визначити грецьким словом «хаос». А покляли край безладу та хаосу культурні герої, які зробили світ упорядкованим, внесли в нього міру й регулярність, тобто «правильний порядок світоустрою та правильний хід подій в ньому. Раз та назавжди вони визначили всі відносини в світі – живих істот і речей, людей та богів» [1, с.90].

Першопочатково слово «хаос» означало позіхання, розкритий простір, порожнеча. У міфопоетичному уявленні хаос уявляється як величний трагічний образ космічної першоєдності, де розпечене все буття, з якого воно з'являється і в якому гине; тому хаос є універсальний принцип суцільного й безперервного, безкінечного й безмежного становлення. Він також є граничним згущенням будь-якої матерії. Він – континуум, позбавлений жодних розривів, жодних порожніх проміжків й навіть взагалі жодних відмінностей. Йому він – принцип й джерело будь-якого становлення, вічно творяще живе лоно для всіх життєвих оформлень.

Античний хаос все оформлює, але сам безформний. До цих характеристик додається безкінечність у часі й просторі, роз'єднаність аж до порожнечі або, навпаки, змішаність всіх елементів, аморфний стан матерії, яка включає не тільки предметність, але й існування стихій та головних параметрів світу в розрізному стані, невпорядкованість й, отже, максимум ентропійних тенденцій, тобто абсолютна виключеність хаосу зі сфери передбачуваного (суцільна випадковість, що виключає категорію причинності), інакше говорячи, крайня віддаленість від сфери «культурного», людського від логосу, розуму, слова і як наслідок – жажливість, похмурість. Але можливо, найважливіша риса хаосу – це його роль лона, в якому народжується світ, утримання в ньому якоїсь енергії, що призводить до породження [1, с.581].

Едуард Бернет Тайлор дійшов висновку, що утворення міфів відбувалось за допомогою перебільшення та спотворення фактів, отверденіння метафори внаслідок хибно зрозумілої реалізації слів, перетворення умозорових теорій та ще менш суттєвих вигадок у припущенні історичної події, перехід міфу в чудесну легенду, наповнення топографічних та людських імен фантастичним змістом, застосування міфічної події у вигляді морального прикладу, безперервної кристалізації казки в історію. Дослідження складних дій дозволило Е.Б. Тайлору виявити два принципи міфології: перший полягає в тому, що легенда виявляє таку правильність розвитку, яку не можна пояснити безпричинною вигадкою й що виникнення її підпорядковано певним законам, згідно яких кожна відповідь має певний початок й достатню причину своєї появи. Тобто, міф сам є виходом за дійсність й розгортається в певній структурі. А структура свідчить про подолання хаосу, отже міф своєю появою організовує простір й дозволяє дивитись на себе, як на органічний продукт людства взагалі, продукт, в якому індивідуальні, національні й навіть расові відмінності являються підпорядкованими загальним для всього світу властивостям людського розуму.

Другий принцип торкається ставлення міфу до історії. Навіть вплетені в саму тканину міфу уривки істинно історичного оповідання так викривлені, що не тільки не сприяють тлумаченню історії, а й потребують роз'яснення з боку історії.

Тим не менш творці й оповідачі постійної легенди неусвідомлено зберегли масу ґрунтовних історичних свідчень. Вони вкладали в міфічні життєописання богів і героїв свій власний спадок думки й мови, вони знаходили в побудові своїх легенд хід власних думок, вони зберігали таким чином мистецтво й звичаї, філософію й релігію свого часу. Міф є історія його авторів, а не діючих в ньому персон. Він є спогадом про життя не надприродних героїв, а створивших його своїм поетичним уявленням народів [2, с.204].

Можна зробити ще один вихід (перший – це вихід міфу за дійсність), але тепер вже за сам міф з метою його класифікації. Бо оформлюючи світ, він сам структурується під наступними рубриками: міфи філософські або пояснювальні; міфи, що засновані на реальних, але не правильно сприйнятих, перебільшених або

УДК 291.3

Валентина Патерікіна, канд. філософських наук, доцент, Донбаський державний технічний університет, Україна, м. Алчевськ

Міф – первісна спроба сакралізації Всесвіту

Серед безлічі визначень сакрального слід виділити його здатність бути приборкувачем хаосу, первісною спробою розподілу світу за ієрархією, намаганням систематизувати й упорядкувати буття. Протягом розвитку культурологічного простору людства здійснювались постійні намагання виокремити ті точки відліку, з яких починається все існуюче. Отже, через міф відбувається первісна спроба сакралізації Всесвіту.

Ключові слова: сакральне, профанне, хаос, Всесвіт, культурний герой, логос.

Валентина Патерікіна. Міф – первісна спроба сакралізації Всесвіту

Среди множества определенной сакральной следует выделить его способность быть укротителем хаоса, первоначальной попыткой деления мира по иерархии, попыткой систематизировать и упорядочить бытие. В течение развития культурологического пространства человечества осуществлялись постоянные попытки выделить те точки отсчета, с которых начинается все существующее. Через миф происходит первоначальная попытка сакралізації Вселенной.

Ключевые слова: сакральное, профанное, хаос, Вселенная, культурный герой, логос.

Valentina Paterukina. The myth is a primary attempt to sacralize the Universe

It is necessary to distinguish its ability to be the tamer of chaos from a set of definitions of the sacred, initial attempt of division of the world on hierarchy, attempt to systematize and order life. During the development of the cultural space of mankind constant attempts were made to highlight those points of reference from which all things were carried out. Through the myth there is an initial attempt of a sacralization of the Universe.

Keywords: sacred, profane, chaos, the universe, the cultural hero, logos.

Для людини є природним знаходитись у передбачуваному світі й вона прагне до структурованості у природі, соціумі, мисленні. Таку упорядкованість надає людині сакральне як знання істинної реальності. Поєднання міфу із сакральним доводить, що первісною спробою подолання хаосу є саме міфічне сприйняття Всесвіту.

Міф як явище культури досліджувався наступними вченими Е.Б. Тайлором, О.Ф. Лосєвим, які визнавали міф не безпричинною вигадкою, побудованою лише на уяві, а просліджували в ньому відхід від випадковості.

Сакральне є сама широчинь буття, тому вивченням цієї метакатегорії займаються культурологи, філософи, соціологи. Мірча Еліаде визначає сакральне як реальне в його досконалості, Рудольф Отто – як комплекс нумінозних почуттів, які володіють статусом абсолютності в її граничному ірраціональному аспекті. Еміль Дюркгейм виокремлював сакральне в якості знака поведінки, наділеного власною природою. Глибоким і важливим, що зачіпає в чомусь людину, сприймає сакральне Роже Каюа. Як область моральних сталих істин, що пройшли огранку Логосом, пояснює сакральне В.К. Суханцева. Демаркацією буття людини, її не одноманітністю й притаманною їй значущістю презентує сакральне В.А. Конєв.

викривлених описаннях; міфи, в яких події приписуються легендарним або історичним особистостям; міфи, що базуються на реалізації фантастичної метафори; міфи, що створені або використані для розповсюдження моральних, соціальних або політичних вчень [2, с.178].

На перший погляд міфи невизначені й не підлягають правилам, однак їх вивчення знаходить перехід від однієї стадії до іншої, тобто певну послідовність, перед якою відступає довільність.

У дослідженнях О.Ф. Лосева простежується той же відхід від випадковості, коли він характеризує міф як найнеобхіднішу, трансцендентально-необхідну категорію думки й життя; в ньому нема нічого випадкового, непотрібного, вільного, вигаданого або фантастичного. Це – оригінальна та максимально конкретна реальність. Міф – не вигадка, а він містить в собі найвсurerішу та найвизначнішу структуру і є логічною, тобто перш за все діалектичною, необхідною категорією свідомості та буття взагалі [3, с.10]. Міф не є творінням або предметом чистої думки. Чиста, абстрактна думка менш за все бере участь у створенні міфу. Щоб створити міф, менш за все треба використовувати інтелектуальні зусилля. О.Ф. Лосев визначив відсутність ідеального буття в міфі, а він є «до тваринності тілесна дійсність» [3, с.14]. Для античних філософів світ був по суті чимось виниклим з хаосу, чимось таким, що розвинулось, чимось таким, що настало, як зазначав Фрідріх Енгельс в «Діалектиці природи» [4].

Оскільки вираз буття завжди є синтезом двох планів, одного, найбільш зовнішнього, очевидного, й іншого – внутрішнього, як такого, що осмислює та має на увазі прихований зміст. Вираз є синтезом чогось внутрішнього через щось зовнішнє, отже, можна міф сприймати як тотожність внутрішнього з зовнішнім. Нас у контексті цього дослідження цікавить внутрішній зміст міфу, який є більш ідеальним та змістовним по відношенню до зовнішнього, як більш реального, образного. Але є алегорія, де навпаки «зовнішнє» переважає «внутрішнє», і «реальне» повніше й цікавіше ідеального.

Міфи і сакральний простір – це те, що об'єднує племена і нації, за висловом Роже Каюа, й водночас, щоб уникнути чаруючого й небезпечного впливу сакрального, людині потрібно спиратися на міфи. У міфах безпосередня відмінність і є те, що вона визнає, на відміну від алегорії, де образ завжди більш, ніж ідея [5].

На противагу схеми та алегорії в символі знаходиться рівновага між «внутрішнім» та «зовнішнім», «ідеальним» та «реальним». У символі все одне з чого починати, бо він є самостійна дійсність. Якщо в алегорії ідея «внутрішнього» ототожнюється зі змістом «зовнішнього», а в схемі зміст «внутрішнього» синтезується з ідеєю «зовнішнього», то в символі факт «внутрішнього» ототожнюється з самим фактом «зовнішнього», між «ідеєю» та «реччю» тут присутня реальна тотожність. Хай не здивує такий відступ для аналізу схеми, алегорії та символу: він був потрібен для того, щоб відзначити міф як саме символ з його роздвоєністю на сховане та наявне (в контексті даного дослідження – сакральне та профанне).

Те, що ми називаємо звичайною течією речей, є також результатом певного нашого міфічного погляду, оскільки й тут речі не дані як абстрактні поняття, але ми бачимо певну їх підпорядкованість тим або іншим ідеям, хай не особливо яскравим й не дуже глибоким. Кожен колір, кожен звук, кожна смакова якість без сумніву має міфічні властивості. Залучення до священного дозволяє людині під час розриву мирського перебувати у святій і жити поруч з богами. При імітації богів людина живе у міфічному часі, виходячи з мирської течії й занурюючись в нерухомий Час – вічність. Через циклічність свят людина періодично повертається к тим самим ситуаціям й поновленню священного Часу. Вічне повертання до витоків священного дає уявлення людині про те, що власне існування захищене від небуття й смерті. Відсутність звичних подій та неможливість спілкування з богами десакралізує Час і сприймається як жах, бо є безкінечним колом.

Первісна подія, яка відбулася на початку часу й розповідана у міфі, стає істиною. У процесі розповідання міфу він десакралізується, з нього знімається таємниця, бо творіння міфу фіксує початок існування. Річ відбулась, вона здійснилась, вона проявилась – і міф підтвердив цю реальність. Мірча Еліаде акцентує, що йде мова про священні реальності, бо мирське не бере участь у Бутті. Боги, герої не проявляли свою діяльність у мирському, а творили в священному. І тільки через міф здійснюється вихід священного в мирське. Прорив священного в мирське є реальним утворенням світу. Як? Чому? У цих питаннях таємно існує відповідь на реальне існування речей, яка розкриває таємницю про входження священного в мирське.

Аналогічні думки висловлює Роже Каюа про значимість міфу у структуралізації Всесвіту, коли первісна доба була ідеальним місцем для метаморфоз і чуда. Нічого не було стабілізовано, жодних правил ще не було впроваджено, жодна форма ще не була зафіксована. Те, що надалі стало неможливим, тоді було здійсне-

но. Всесвіт був пластичним, плинним і невичерпним. Нарешті пращури надали світові вигляду, що відтоді не змінився, впровадили закони, що діють і досі. Вони створили людей, зробивши їх із землі або перетворивши на них змішаних істот, напівтварин, що існували до того. Водночас вони створили або сформували різні види тварин і рослин. Формуючи одного індивіда, вони видозмінювали подібно до нього його майбутніх нащадків і завжди використовували, без нового втручання, мутацію архетипу. Вони також зафіксували море, твердь землі, острови, гори. Вони розділили племена і для кожного з них установили свою цивілізацію, свої церемонії, свої обряди, свої звичаї, свої закони.

Але у зв'язку з тим, що вони утримували кожну річ, кожну з істот у заданих рамках, віднині – в природних рамках, вони позбавляли їх магічних властивостей, що давали їм змогу миттєво реалізувати свої бажання й без жодних обмежень одразу стати тим, ким їм подобалося бути. Справді, порядок не пристосовується до одночасного існування всіх можливостей, до відсутностей будь-яких правил: тоді світ пізнав нездоланні обмеження, що замкнули кожен вид у його власному бутті й не дозволяли виходити за його межі. Все стало нерухомим, й було встановлено заборони, щоб не порушувалися нова організація і нова законність.

Коли космос виходить з хаосу, доба безладу закінчується і починається природна історія, встановлюється порядок нормальної причинності. На зміну нестриманій творчій активності приходить невсипущий нагляд за збереженням створеного всесвіту в доброму стані.

Міфічний час бачиться оповитим фундаментальною двозначністю: справді він постає у двох антигетичних аспектах – Хаосу і Золотого Віку. Відсутність бар'єру настільки ж привабливе, як і відштовхує браком порядку і стабільності. Іноді обидві антагоністичні іпостасі заплутано змішуються між собою, іноді прагнення духу до зв'язаності розрізняє їх, і тоді бачимо, як міфологія роз'єднує і протиставляє, змушує чергуватися Хаос і Золотий Вік. Вони постають як два боки однієї уявної реальності, реальності світу без правил, що від нього походить регульований світ, у якому сьогодні живуть люди. Він протиставляється цьому останньому, як світ міфів – світу історії, що почався з його закінченням. Він йому протиставляється ще і як світ сну, назву якого він хоче приймає, – світу неспання. Нарешті, він постає як час неробства, достатку, марнотратності, на повернення якого даремно сподівається людина, тоді як вона приречена на працю, бідність і ошадливість.

Міф – модель являє собою і взірць для поведінки людини, і регулюючий фактор. Звідси той же висновок про структуруючу сутність міфу, а відтак подолання хаосу разом із сакральним.

Таку ж роль у структурованні світу відіграє релігія, яка з власних позицій моделює та пояснює світ. У цьому сенсі доречно узагальнити, що сакральне підіймається над релігією і довести це можна на підставі християнського обґрунтування природи Творця, Його Сина. Християнство виступає прикладом спроби угамувати світ, втім як і будь-яка релігійна система.

Незважаючи на поліваріантність підходів до вивчення міфу та сакрального, їх поєднує спроба угамування хаосу. Якщо із безлічі визначень сакрального виокремити його властивість прагнути до Космосу (в античному розумінні), то справедливим буде висновок про спорідненість підходів сакрального та міфологічного до прогнозованого Всесвіту. Отже, міф є первісною спробою сакралізації, тобто угамування хаосу та подолання космічного безладу.

Список використаних джерел

1. Мифы народов мира. Энциклопедия в 2-х т. // Гл. ред. С.А. Токарев. – М.: Сов. Энциклопедия, 1992. – Т.2. – 719 с.
2. Тайлор Э.Б. Первобытная культура: Пер. с англ. / Э.Б. Тайлор. – М.: Политиздат, 1989. – 573 с.
3. Лосев А.Ф. Миф – число – сущность / Сост. А.А. Тахо-Годи; общ. ред. А.А. Тахо-Годи и И.И. Маханькова // А.Ф. Лосев. – М.: Мысль, 1994. – 919 с.
4. Енгельс Фрідріх. Діалектика природи // Фрідріх Енгельс. – К.: Політвидав, 1991. – 357 с.
5. Каюа Роже. Людина та сакральне: Пер. з фр. / Роже Каюа. – К.: Ваклер, 2003. – 256 с.

* * *